

Szőlő és borfogyasztás

„Részegen, amit vétesz, te magadnak meg ne bocsásd,
mert nem a bor a bűnös, de hibás, aki ész nélkül issza!”
(Cato)

A borfogyasztás kultúrája

A Kr.e. IV. évezredből származó agyagtáblákon, feljegyzések tanúskodnak Alsó-mezopotámiai eleink a bor (és sör) fogyasztásáról. Az ugyaninnen származó, bizonytalan korú, de legalább ötezer éves „**Enuma elis**”-ként ismert káld-sumir teremtés-mítosz harmadik - töredékes – agyagtábláján (52. kép), Marduk főisten vezére lakomára hívja a Föld isteneit. A lakomán elfogyasztott részegítő bor „hatására”, mámoros állapotukban, az istenek minden hatalmukat⁽⁶⁷⁾ Marduk főistenre ruházzák. Így az addig tisztelt főisten Enlil (*Én-lélek*), elveszti vezető szerepét.

52. kép

Az atlantiszi eredetű **Hathor** (53. kép), óegyiptomi istennő, az ég, a szépség, a termékenység, az anyaság, a zene, a vidámság, a **részegség**(!) istennője volt. Fején a napkoronggal (gyermek a Nap vagyis „Ré”) és tehénszarvakkal ábrázolták, „*Égi tehén*”-nek is nevezték, amely cím akkor bóknak számított. Az istennő kezében, virágban végződő botot tartott. Legismertebb szentélye Denderában⁽⁶⁸⁾ volt. Neve később összeolvadt, felcserélődött Ízisszel, Egyiptom „görögösödése” után pedig Aphroditével.

53.kép

⁽⁶⁷⁾ A szöveg szerint „tíz isten fényét”

⁽⁶⁸⁾ I. Pepi egyiptomi fáraó építette kb. Kr.e. 2200-2300 évvel.

Az **ókori görögök** gyakorta tartottak összejöveteleket, amelyek lakomával kezdődtek. A vendégek heverőkön fekvé étkeztek és az evés végén kezdődött a **Szümpozion**, vagyis az ivászat. Érdekes módon innen származik a tudományos konferencia ma elfogadott, „nemzetközi” elnevezése. Az ételleket asztallal együtt váltogatták, cserélték. Majd behozták az Krothon-t (ivóedény) és a Kratér-t (keverőedény). A legnagyobb Kratér, amit ismerünk, Kr.e. VI. században készült, 1,64 m magas volt, és 1100 liter bor fért el benne. Nem csoda, hogy a görögök még a tűzhányót is erről az edényről, a kratérről nevezték el. A lakoma előtt már akkor ittak étvágycsináló, mai szóhasználatlaltal „aperitif” italt, ezt akkor **Propomá**-nak hívták. A szümpozion elején kinevezték a „**lakoma királyát**”, akinek fő feladata volt a víz és bor **keverési arányának** és az ivásnak a vezénylése. Az itáliai gyarmatvárosban Lokroi Epizephürioi-ban, a Kr.e. VII. században élt Zaleukosz törvényben tiltotta meg a bor keverés nélküli fogyasztását. Itt, aki tisztán merte inni a bort - hacsak nem orvosi rendelvényre tette – azt halálbüntetéssel sújtották. A keverési arány általában 3 rész víz + 1 rész bor volt. Józan(?) megfontolásból a lakoma elején kevesebb vízzel, a végén több vízzel hígítva itták a bort. Az ivászat megkezdése előtt áldozatot is kellett bemutatni az isteneknek, ami az ital néhány cseppjének földre spriccelését jelentette. Ivás közben fogyasztottak pörkölt magokat, babot, borsót. Szólt az ének és a zene, táncoltak és különböző játékokat játszottak, például bor célba loccsantottak, miközben reménybeli kedvesük nevét mondták. A görögknél a nők, csak mint szolgálak, színésznők, táncosnők vehettek részt a férfiak lakomáin, de saját lakomákat külön rendezhettek.

A görög lakomák végén gyakran (és hívatlanul) megjelentek az áldozati gabonakészletek ellenőrei a *Para siton*-ok, ma is hasonló jelentésű a „paraziták” ...Milyen ismerős helyzet, milyen ismerős elnevezés!?!...

54. kép

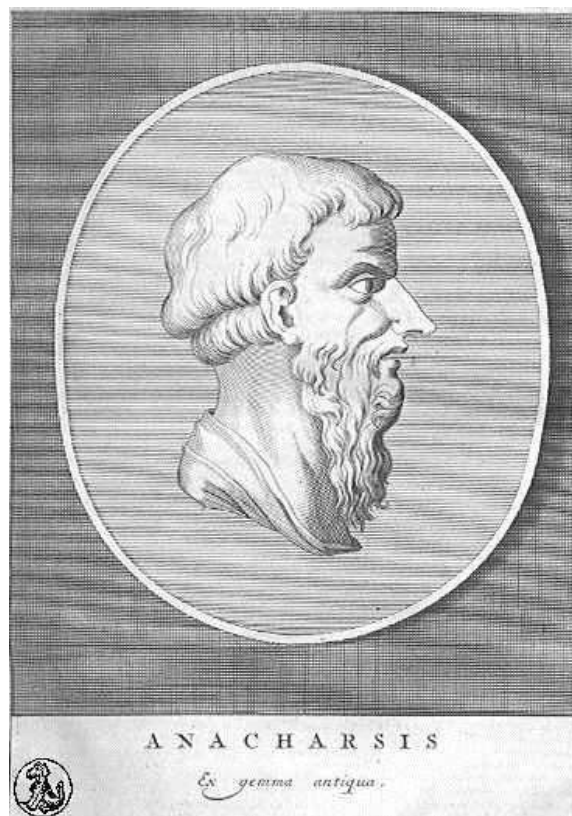
A Szikambiában is járt, már említett **makedón Nagy Sándor (Alexandrosz) (54. kép)** egyik főtisztviselőjének feljegyzéséből tudjuk hogy a „világhódító” gyakran tartott nagy ivászatokat. Feljegyzések számolnak be arról, hogy Nagy Sándor Indiában is rendezett borivási versenyt, ahol az első díj egy talentum (26,2 kg) ezüst volt és a bor hígítás nélkül kellett inni. A versenyzők annyira igyekeztek győzni, hogy harmincötven ott helyben meghaltak, hatan pedig kicsit később sátraikban. Promakhosz a verseny győztese 13,12 liter bort ivott meg egy ültő helyében, elnyerte a fődíjat, de négy nap múlva ő is meghalt. A történetet lejegyző történetíró úgy tudta, hogy egy Kleó nevű asszony nem csak az összes többi nőt győzte le, hanem a férfi győztesnél is többet megivott. Arról azonban nem szól a feljegyzés, hogy ez mennyi is volt.

Egy alkalommal Nagy Sándor egy olyan kehelyből ivott - maga is versenyt - Proteasz nevű társával, amelynek több mint hat liter volt az űrtartalma, és nem sokkal ezután megbetegedett és meghalt, egyes források szerint májzsugorodásban. Nagy Sándor egyébként Dionüszosz (isten) leszármazottjának tartotta magát, de a mámor iránti vonzalma – emellett – örökölt családi vonás is volt. Nevelője, a józan Arisztotelész nem tudta e jellembeli rossz tulajdonságát kiegyensúlyozni, talán azért mert a mitikus Midász király kertjének közelében történt ez a nevelődés, ahol a már szintén említett Szilénosz⁽⁶⁹⁾ egykor részeg álmát aludta.

A bort kezdetben **kecske** és **disznóbőr tömlőkben** tárolták, később alkalmazták az égetett agyag korsókat, **amfórákat**, belül bevonattal, fülükön jelző pecséttel (márkajelzéssel), 40-50 literes méretben. Nagy cserépedényeket is készítettek a bor tárolására, ezek voltak a Pithoszok. A görög hagyomány szerint Szpeoszipposz, Platon nővérének fia volt a **fahordó feltalálója**. A franciák azonban szentül hiszik és állítják, hogy őseik a gallok találták fel a fahordót Kr.e. a III. században. Amennyiben elfogadjuk, hogy az ó-görögök és gallok rokonságban álltak egymással⁽⁷⁰⁾ mindkét állítás igaz lehet.

Kleomenész spártai király (Kr.e. 520-490) egyike volt az ókor hírhedt alkoholistáinak. Hérodotosz tudósítása szerint, amikor a szkíta követek Spártában jártak, Kleomenész éjjel-nappal velük volt és ekkor szokott rá a vegyítetlen borra. Ekkor honosodhatott meg az erősebb bor fogyasztásának szokása, amit a spártaiak „*szkíta pohár*”-ként emlegettek.

Plutarkosz (Kr.u. 50-120.) a szkíta borivási szokásokról szólva írja: „*Midőn a szkíta iszik, gyakran érinti az íjat és pengeti annak húrját, visszahíva a szétbomló lelket.*”

55. kép

A már korábban említett *Laerti Diogenész* szerint a szkíta származású bölc **Anacharsis** (55. kép) mondása volt, hogy „*A szőlőtöke három fürtöt hoz, melynek elsője a kék, második a mámor, harmadik a bú.*” Amikor pedig kérdezték tőle, miképpen válik valaki borkedvelővé, válasza szerint úgy, ha szem előtt tartaná valaki a részeket utálatosságait. A bölc arcképein pedig az a felirat volt olvasható „*Uralkodjál nyelveden, gyomrodon és szeméremtagjaidon!*”

⁽⁶⁹⁾ Ld. még a „Mi a szőlő. Ki a szőlő?” c. részben

⁽⁷⁰⁾ Ld. a trójai háború történetét

Továbbá egy attikai embertől gyaláztatván a szkíta azt a választ adta: „Az én szégyenem a hazám, de te hazádnak szégyene vagy.” Ivás közben pedig egy ifjútól gyaláztatván azt mondta: „Ifjú ha fiatal létedre nem bírod a bort, megöregedvén el kell bírnod a vizet.”

Maximus Tyrius (Kr.u. II. század) görög filozófus egy értekezésében így ír a görögök és szkíták borfogyasztásáról: „A görögök a szőlőt kisajtolván bort készítenek, mely használatra ugyan nem szükséges, de a gyönyörre nézve a legszükségesebb. A szkíták sokasága ellenben tejjel él, de a többiek borral...Vannak olyanok is, akik a nimfák... folyamától nem undorodnak, hanem a természetadta vizet italul használják.”

Plinius pedig beszámol arról, hogy a makedón, Nagy Sándor tobzódását látva egy kortárs bölcse arra figyelmeztette: „Ha bort iszol, ó király, gondold arra, hogy a föld vérét iszod.” Ezek után, jogosan állapította meg a történetíró: „Semmi sem lehet hasznos a test erőinek, ha nem tartunk benne mértéket.”

A **rómaiaknál** is szokás volt hasonló ivászatok rendezése, de a birodalom későbbi korszakában egyre inkább elterjedt, hogy a római polgár inkább egyedül, otthon ivott (zugivás?). A részegség hatásainak ismeretéről is szemléletesen beszámol idősebb **Plinius (12. kép)**, és megállapítja, hogy vannak olyanok akik életének egyetlen értelme az ivás, és ezért mennyi fáradságot, munkát és pénzt áldoznak, és vannak olyanok, akik mohóságukban színig telt hatalmas edényekből vedelnek, aztán pedig kihányják, hogy újfent ihassanak. Ezt másodszor és harmadszor is megteszik, mintha csak a bor pusztulására születtek volna, és a bort nem lehetne másképp kiönteni, csak az emberi testen keresztül.

E szokásokat **Horatius** is megéneklik ódáiban, aki maga is - finoman szólva - a borkedvelők közé számított.

A Földközi-tenger medencéjében termelt borokat magas alkoholtartalmuk miatt is kellett hígítani. A minőség jelölésére a **hígíthatóság** mértéke (hányszoros?) szolgált. Horatiustól tudjuk, hogy a nem hígított bort Merum-nak nevezték. Plinius azonban leírja művében, hogy a bor általában hússzoros mennyiségű vízzel hígították, de például Mucianus konzul idejében (évében), csak nyolc rész vízzel keverték. A rómaiak ismerték a már kipréselt szőlőtörkölyből, vagy borseprőből készült, vízzel szaporított bort is.⁽⁷¹⁾ A római korban már az „**évjáratot**” is jelezték a megválasztott Consul nevével. Ugyancsak Plinius ismertette az „Opimiusi bort”, amely a Kr.e. 121-ből származott termésből készült, amikor is Lucius Opimius volt a konzul, és a történetíró szerint ez a bor olyan volt, mint a „keserű méz”. A **must tartósításának** eljárását is ismerték, a musttal töltött hordóak, igen egyszerű módon egy tó vizébe merítették, amely hűvösen tartotta azt.

A görögöknél, a bor származási helyét a **szigetek nevével** jelezték. Így tehát volt khioszi, thasszoszi vagy leszboszi bor. A görögök, majd tőlük példát véve a rómaiak **cukortartalmuk alapján** is osztályozták a borokat.

Ebben a korban és kultúrában az eredeti **bor alapanyagának számított**, a vizezésen túl fűszerezték azt, kakukkfű, menta, fahéj, rózsa, viola, mirha, üröm, sáfrány, levendula, apró kátrány golyócskák hozzáadásával. Növényi gyantákat is keverték a forrásban lévő mustba. Ezek lettek az úgynevezett *Reszina*-borok, a módszer inkább a gyakori borhibák elleplezésére szolgált. Az alkohol emelésére - bár erre ritkán volt szükség - mézet használtak, amelyből erjedés során keletkezett ugyan valamennyi alkohol, de így is igen édes maradt. A „**mézes bor**” úgy készült, hogy öt rész musthoz, egy rész mézet és egy pohár sót keverték. A borokat „füstöléssel” is izesítették, vagy tartósították. Ismerték a szárított szőlőből készült vagy forró olajban aszalt(!?) szőlőből készült bort, amely ezért igen édes és savtalan lehetett. Ezt a borfajta ma is ismert „**szalmabor**” néven, mivel a szárítás rendszerint szalmán történik (történt). Az így betöppedt bogyókat jó minőségű borban duzzasztották, majd kipréselték. A görög leírásokból tudjuk, hogy már akkor ismerték a **borhamisítást is**, mivel azt Thasszosz szigetén már **büntették**.

⁽⁷¹⁾ Un. csiger bor

A rómaiak nagy ellenségei - a mi ősi rokonaink - a **pártusok** is kedvelték a fényűzést, a pompát. Mulatságokban, lakomán tarka virágkoszorúban, arannyal gazdagon díszített ruhában jelentek meg. A vigalomban legfőbb fegyverük az íj, felkerült a fára, a lovak a legelőre, a jó bor mellett vigadva, dalolva, táncolva múltatták az időt. Nemegyszer vesztükre. V. Artabán (Kr.u. 216-224), az utolsó pártus király jóhiszeműen elhitte, hogy Caracalla római császár, mint ígérte eljegyzi a leányát, e tévedése miatt igen pórul járt. A fegyvertelenül mulató násznépet a vendégnek álcázott római fegyveresek kardélre hányták. ⁽⁷²⁾ Szokásuk volt, hogy bortól felhevülten dob- és fuvolaszóra táncoltak. Az italozásban örömeiket lelték. Bort, evés előtt is ittak. Minél többet ivott a pártus, annál inkább szomjúhozta a bort.

Bort iszik a magyar...

„Bort megissza magyar ember,
Jól teszi,
Okkal móddal meg nem árthat a szeszi.”
(Vörösmarty Mihály)

„Bort iszik az útonjáró, akár paraszt, akár báró” – tartotta a régi szólás. A tehetősebbeknek persze mindig jobban megvolt benne a módja, különösen az olyannak, aki - egy másik szólás szerint - „borral mosdik és kolbásszal törölközik”. A bor ugyan bátorságot ad „még” az igazság kimondására is (*In vino veritas!*) de, azt is megmutatja kiben, mi lakik és nem csak a jót, a rosszat is. Ezért aztán a régiek tudták azt is, hogy „Bor be, ész ki” vagyis „Ahol a bor az úr az ész koldulni jár”. Indokolt tehát a költő figyelmeztetése az *okkal, móddal*, mai szóhasználatban *mértékkel* történő borfogyasztásra.

A bor titkait kutató alkalmi, vagy rendszeres „társasági” borfogyasztók gyakran azon mondás igazát is megtapasztalhatják, hogy „borbarát van, de bajbarát nincs”. Így aztán érdemes megfogadni a figyelmeztetést: „Barátot bor közt, bort sajt után, lovat istállóban, lányt bálba ne válassz!”

A lapályon lakó magyarság az elmúlt századokban **inkább bor-, mint pálinkaivó** nép volt. Lehet persze ennek egyik oka, amint azt egy szakmai értekezés tartalmazza, hogy a XIX. század elejéig a magyar nép csak ritkán jutott **égett borhoz**, tehát **pálinkához** (latinul *crematum*) és ennek különféle fajtáihoz. Az *ákovitá*⁽⁷³⁾ és *rozsólis* nem volt más, mint fűszernövényekkel ízesített és édesített, esetleg színezett pálinka. A *gugyi* pedig a mai *szilvóriumot* jelentette. De, mint az írás mondja, nem köllött neki már azért sem, mert sok és jó bora volt, s az éghajlati viszonyokkal sem egyezett a pálinkafogyasztás. A pálinkát inkább a hegyes vidékeken lakó magyarok itták. Erdélyben és a felvidéken viszont már a XVII. században derekasan fogyasztották az erőteljesebb hatású „*alkoholikákat*”. Ezért aztán az erdélyi diétákon (nemzetgyűléseken) több alkalommal is tiltották a „*gorolyka*” és „*dühötke*” nevű pálinkafélék főzését és fogyasztását, tekintettel arra, hogy ebből a szőlőművelésnek kára és veszedelme származik.

Ami a borivást illeti, különösen azért terjedt el Magyarországon, mert a lapályos részeken kevés volt az iható víz, ritkák voltak a kőkutak. A magyarországi víz rosszasa mессze földön ismeretes volt, ezért ha boruk nem volt „főtt vizet” ittak, esetleg még a folyók vize volt iható. Megesett, hogy a mezei munkások és utazók néha a marhanyomokból és kerékvágásokból voltak kénytelenek inni, esetleg sűrű ruhán szívták át, hogy a férgek a szájukba ne menjenek. A jó víz hiányát borral lehetett a legjobban pótolni. Akkor nem csak mi, hanem az egész világ ivott, a fejedelemtől a szolgáláig, a püspöktől a gárdiánig, a hadvezértől az utolsó talpasig. Még a műveltség élén haladó **németek** is, pedig se annyi rossz vizük, se annyi jó boruk, mint nekünk, nem volt: ugyancsak híresek voltak iszákos mivoltukról. A XVII. század második

⁽⁷²⁾ Josephus Flavius XXVII. könyve szerint

⁽⁷³⁾ Aqua vitae = az élet vize

felében azt írja egy német szerző (*Konring*), hogy ott „nálluk némelyhol” még a csecsemők szájába is bort öntenek az anyatej helyett. *Poggius Florentinus* már a XV. században borshordóknak nevezi a németeket, kik mindenben gyöngék csak az ivásban nem. Vagy például a kis Württembergben az 1540-41. év telén 400 ember itta halálra magát. Az iszákosság a német nők körében is igen elterjedt volt és a németek nagy szellemi nagyságai sem voltak mentesek a mértéktelen ivástól, például: **Paracelsus (56. kép)** vagy **Luther Márton (57. kép)**. Paracelsus – mint jó ivó - első magyarországi útján nem mulasztotta el meglátogatni Magyarország legkiválóbb bortermő vidékét Tokajt. Az ott látott szőlővesszők és a bennük fellelt „*aranyszálak*” alapján Paracelsus feltette, hogy ezt a szőlő a nap sugaraitól nyerte, „*A napfény a szőlőről a gyökérbe vándorol, ahol a melegtől megtisztítva kiválik...innét származik a tokaji bornak jósága.*”

56. kép

57. kép

A német fejedelmi gyűléseken csakúgy, mint Budán és Visegrádon, Mátyás király koronázásakor éjjel-nappal folyt a bor. A sok bor elbíró *kortyondi* embernek vagy *borcsiszár-*nak országos híre kerekedett. Majdnem minden berendezett főnemesi udvarban is volt egy „kvaterkahós”, jól fizetett lovag, akinek nem volt más feladata, mint a hasonló nagykaliberű vendégekkel szembenézni, és megmenteni a ház becsületét.

Az „*Aldomás és áldozat*” című részben már szót ejtettem a bor történelemformáló szerepéről, Krum bolgár kán és az avarok háborúja kapcsán.

58. kép

Amikor a „**kalandozó**” magyarok 926-ban megtámadták a sankt-galleni (**58. kép**) kolostort, a szerzetesek már nem tudták menteni értékeiket, és a kincsek között két nagy boroshordót is maguk mögött hagytak. A leírásból kiderül, hogy az efféle zsákmányt igen csak kedvelték a magyarok. A sankt-galleni kolostor hordóit is csak egyik szerzetes *Heribaldus* kérésére kímélték meg, miután így kérte őket: „*Hagyd abba jóember, mit gondolsz mit iszunk majd, ha ti elmentek.*” Mint ez az est is mutatja, a bor a szerzetesek javai között komoly értéket képviselt. A bor fogyasztása egyébként nem vált tilalmassá a kolostori közösségek tagjai számára - Magyarországon sem - de azt érdemnek tekintették, ha valamelyikük egyáltalán nem ivott bort, és a szerzetesi *Regula* követőit, igyekezett az iszákosságtól visszatartani. A honi szerzetesekről is jegyezték fel egy jellemző esetet. *Kalán* pécsi püspök 1213-ban panaszt tett III. Ince pápánál a cikádori, cisztetci rend béli szerzetesek ellen, akik felvásárolják a szőlőskerteket, megtagadják a tized fizetését és kereskedelmi célra bort készítenek.

Tinódi Lantos Sebestyén leírja a magyar hajdúk 1552 februárjában végrehajtott szegedi rajtaütésének kudarcát is annak tulajdonítva, hogy az első sikereik után „*nagy vígan ők iszják Baranya, Somogy borát*”. Egy évszázaddal később, 1664-ben pedig **Zrínyi Miklós** pécsi kudarcát is a várost lerohanó győzelemittas katonák mértéktelen borfogyasztása okozta, akik a házak pincéjében találtak rá a hordókra és lerészegedtek. A várba visszahúzódott törökök ezt észrevették, rárontottak a részeg magyar vitézekre és kiverték őket a városból. A nagy létszámú vitézi réteget az állandó életveszély készíthette arra, hogy az „egészségügyi” okon kívül a feszültséget borral tegye elviselhetővé. Itt kell megjegyeznünk, hogy a hódítók, a hithű mohamedánok ugyan nem ihattak bort, ám bornak csak a kiforrt, letisztult, kész bort tartották, az még édes, kiforratlan bort vagy mustot viszont serbet címén fogyaszthatták. **Evlia Cselebi (59. kép)** 1660-ban, mikor Magyarországra érkezett, kíséretének ugyan halálbüntetés terhe alatt tiltotta a bor fogyasztását, de mire útját befejezte 1664-ben, már számos kitűnő magyar bor ízéről és kiválóságáról áradozott. A török korban honosodhatott meg nálunk a „*hordós szőlő*” is. Ez úgy készült, hogy ép, zúzatlan szőlőfürtöket helyeztek hordóba, majd azt befenekelték és feltöltötték musttal vagy borral. Ebből aztán, egy idő után csapról fogyasztották, az ekkor már erjedő, de még édeskés bort. Amennyit leeresztettek belőle, annyit mindig utánaöltöttek vízből vagy borból.

59. kép

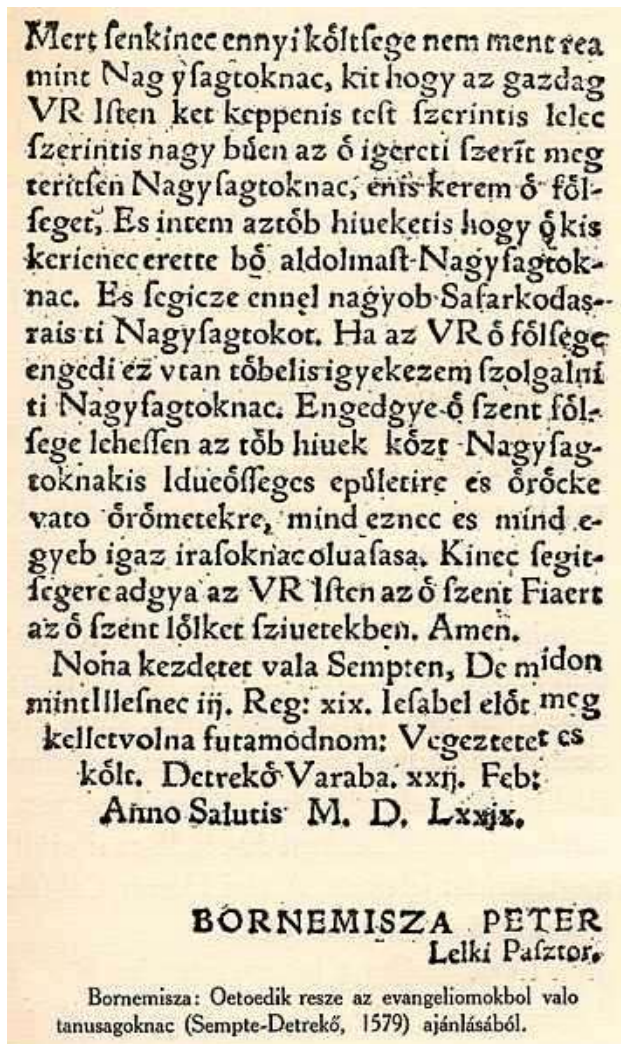
60. kép

A részegségnek nagy(!) századai a magyarok esetében a török hódoltság korára esnek. **Károlyi Gáspár (60. kép)** a bibliafordító prédikátor írta 1563-ban, hogy: „*Az részegség, az tobzódás, mely igen uralkodjék az magyar nemzetségben mindennél nyilván vagyon. Mert földkerekségen nem lehet vitézb nemzetség az boritalra, részegségre, tobzódásra az magyar nemzetnél.*”

Zvonarics István evangélikus püspök szerint „A részegség oly dolog, kit igen ritka ember, aki szegyenlene. Sok ha megrészegszik, úgy dicsekszik vele, mint valami jeles vitézi dolgot vitt volna véghez.”

Pázmány Péter így ír erről: „sovány és izetlen embernek tartják, aki más ember részegítésére újabb formákat nem tud kitalálni.” Az ország helyzetéről pedig ekképpen: „Ha egy nagy völgybe vinnék a török császár erejét és reá eresztenék azt a bort, melyet a sok részegeskedésben megittak, nem kellene sem vízözön a török veszedelmére, mind a borban halnának meg.”

61. kép

Bornemiszsa Péter (61. kép) egy elképesztő történettel illusztrálja a közös ivás élményét. „a fő püspök szolgálja megfult és megholt az nagy italba. De az több részeg látván mégis torkába töltötték az ő részét.”

Miksa császár koronázási lakomáján borral töltött ezüstveder járt körbe, amit – ha tele volt – három ember is nehezen mozdított. A szolgálóknak mégis újra meg újra meg kellett tölteniük. A részegeskedések az **országgyűléseken** is szokványosak voltak. Az 1526-os tokaji királyválasztás valósággal borba fulladt, kétségessé téve **Szapolyai János** megválasztásának jogosságát. Nem csoda tehát, ha Szentpéteri István prédikátor szerint „a magyar tanács délig fejfájó, szédelő, délután részeg”. **Bethlen Miklós** hasonlóképpen írta, hogy „Délután úr, főember, tábla mind részeg.” 1694 júliusában épp csak összeültek az erdélyi rendek, de harmadnap már „gubernátor uram őnagysága italja miatt, az ország öszve nem gyűlhetett”. A fejedelmi hatalom ki is használta a ragyogó (üzleti) lehetőséget, s az 1670-es országgyűlés alatt 23 hordó bort sikerült eladnia az összegyűlteknek.

A magyar nagyságok közül **Bátori Gábor (62. kép)**, vagy **Bethlen Gábor (63. kép)** erdélyi fejedelmek is a borisszák sorába tartoztak. Előbbi lovászmesterét részegen eltapostatta lovával, utóbbit pedig ivócimborái, részegen a Körös vízébe vetették, és vizslája, hajánál fogva onnan húzta ki, majd úgy temették el minden pompa nélkül. **Apafi Mihályról (64. kép)** viszont megírták, hogy *„egy veder bort is megivott mégsem részegeedett le soha, csak levette fejéből a bársony kozáksüvegét, s mintha megfáradt volna, úgy gőzölgött ki a feje tetején a bor ereje s azután még többet ivott”*.

62. kép

63. kép

64. kép

Vak Béláról, II. Lajos királyról, János Zsigmondról és Thököly Imréről is feljegyezték ivási szokásaikat, és ehhez kötődő csúfneveiket. **Apor Péter** ifjúságában volt szokás, hogy mikor már ettek egy keveset, vörös mázatlan fazekakban beadták a férfiak asztalára az ürmöst és másféle borokat, melyből rendre egymás után itta. A nagy vörös fazekat csak *„Vörös*

Gyurkó”-nak becézték. Akkortájt Erdélyben nem volt szükség fogadókra, hisz bármely porta szívesen látta a betérőt. Ha pedig megszállt valahol – akarták, nem akarták - inni kellett. Más feljegyzésből tudjuk, hogy a gyermekeket már korán rászoktatták a borra, már a bölcsőben azt adták nekik inni, mert félték, ha felnevelkednek, nem tanulnak meg inni. Ezért idejében hozzákezdenek a szoktatáshoz.

A lakománál „*crimen-számba*” ment, ha valaki a bort ravasz fondorlattal, vagy véletlenül a földre öntötte, mert „*a bor Isten ajándéka*”. Ha a kiöntött bornak a feltja egy tenyérszélességnél nagyobb volt, akkor néhol egy garas büntetést kellett fizetnie, másutt pedig annyi garast, ahány arasznyira öntötte. Másutt jeleztem, hogy - korábban - a kiöntés rituális tartalommal bírt.

Az úri asszonyok borivási hajlandóságáról viszont kevesebb szó esik a történeti iratokban. Nekik, akik külön ültek a fal melletti hosszú asztalnál, rendszerint ezüst pohárban adták be a bort, de *ők csak alig mártották meg benne ajkukat*, mert így hozta magával az úri tisztesség.

De, különösen a dajkák körében elterjedt volt a borivás szokása, ahogy ezt Tinódi is megírta egyik versében.

Főuraink és gazdag nemeseink között akárhány volt, ki a szó szoros értelmében megette és megitta az ősi vagyont.

Nem feledkezhetünk meg azonban a híres *bornemisszákról* (latinosan: *Abstemiusokról*) sem, akiket a korabeli magyarok csak „*kunbírának*” neveztek. Már maga az is jellemző, hogy emberek, akik bort nem ittak, ezen csudálatos tulajdonságuk után kapták a magyar nevüket, ld. **Bornemissza János** (1517). Katonáival ellentétben, országos bornemissza volt még **Zrínyi**, a költő és hadvezér (65. kép).

65. kép

Pázmány szerint „nehéz a megrögzött szokásból kivenni az embereket, kiváltképp abban az országban melyben az emberek pincetokok.” A mértékletesség igénye lassacskán mégis meghonosodott az egész országban, s a XVIII. század derekára a részegséget legtovább eltűrő országrészt, Erdélyt is elérte. Ekkor írhatta le végre **Rettegi György**, hogy „a mostani aetasban az a legdicséretesebb, hogy aki jó hírét-nevét akarja megtartani, a részegeskedésről le kell mondania.”⁽⁷⁴⁾

A magyarság életének már szinte ősidők óta ismert **jókívánsága** a „Bort, búzát, békességet!”, amely népünk és nemzetünk életmódjából, lelkéből kiindulva fogalmazza meg a helyes irányt úgy az embernek, mint a társadalomnak.

Egy ivó céh artikulusai¹⁷⁵⁾

Ez a Ciszterci Rend Zirc-Pilis-Pásztó-Szentgothárdi Levéltárában megőrzött - szigorúnak tűnő(?) - 12 pontos, szabályzatgyűjtemény, tudtára adja az egész „bornemutáló” világnak a céhbe tartozók kötelezettségeit és szabadságait, a következők szerint (nem a teljesség és a pontosság igényével):

Kimondják az artikulusok, hogy a „bortnemszeretők” és azt vízzel elegyítők érdemtelenek a céh tagságra.

A seresek is érdemtelenek a tagságra hacsak, egy meszely serre egy fél pálinkát, egy hajtókára meg nem isznak.

A férfiak és asszonyok rossz ábrázata sem lehet akadály a tagságnak.

Ha valaki e rendnek tagja akar lenni, szükséges feltétel, hogy minden összejövetelen „egy rókát fogjon, és egyet megnyúzzon”²⁷⁶⁾.

Egészsége megtartása érdekében mindenkinek tiltja „dibdáb” borok ivását. Ha ez mégis megtörtént a kiszabott büntetés, két pint bornak (kb. 3 liter) éhgyomorral való megivása.

Ha valakinek a (össze-)gyűlés után való nap „béle, bűzhetetlen mordiáskodik vagy gorombáskodik” egy fertály pálinka és egy icce jó bor a büntetése és orvossága.

Érdemesnek tarja olyan asszonyok beirattatását is a „rendbe”, akinek szeméből „kinéz” egy pint bor, mert az olyan napjában 6 pintet is megihat. Méltónak tartja olyan asszonyok beirattatását is a céhbe akik kedvelik a táncot, mert az annak a jele, hogy az szereti a bort, a jókedvet és a szerelmet.

Ugyancsak ajánlja bevételre a rendbe az olyan leányt vagy menyecskét, aki zsebében hordozza a pálinkás üvegecskét, mert az a pálinka gőzétől úgy megszelídül, hogy még talpon állva is elaluszik.

⁽⁷⁴⁾ Pércsy András: *A nemesség borfogyasztása a török hódoltság idején* (Rubicon 2003/1-2.)

¹⁷⁵⁾ Hegytörvényei a XIX. század első feléből

²⁷⁶⁾ A kőszegi ifjak mulatságszabályaiban (1679.) olvasható: „Rókát nyúzni vagy szaggatni: okádni, rókázni” 40 dénárral büntetendő cselekmény.